

VII. IN MEMORIAM

Stanisław Kazimierz Olczak

STANISŁAW KAZIMIERZ OLCZAK (4 IV 1936 — 3 IX 2018)

W dniu 3 IX 2018 r. w Lublinie zmarł Profesor Stanisław Olczak, ceniony historyk chrześcijaństwa, zwłaszcza dziejów parafii w okresie nowożytnym oraz kancelarii kościelnych, długoletni archiwista w Archiwum Uniwersyteckim KUL, bardzo lubiany wychowawca młodzieży akademickiej, prodziekan Wydziału Nauk Humanistycznych i pracownik Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Stanisław Olczak urodził się 4 IV 1936 r. w Olesznie w ziemi dobrzyńskiej¹. Po ukończeniu szkoły podstawowej rozpoczął naukę w Niższym Seminarium Duchownym — Liceum im. Piusa X we Włocławku. Egzaminy maturalne zdał w 1954 r. Zanim rozpoczął studia historyczne przez kilka lat nauczał religii w wiejskich szkołach podstawowych — w Budziszawiu koło Żnina na Pałukach oraz w Morzycach i Niegibalicach koło Radziejowa na Kujawach. Do Lublina na studia historyczne w KUL przybył w 1961 r. Ukończył je w 1966 r. Uczęszczając na seminarium magisterskie Jerzego Kłoczowskiego, kierownika Katedry Historii Kultury Polskiej, zainteresował się badaniami nad dziejami parafii. Szczególnie zaciekało go wówczas parafialne budownictwo sakralne. Dotycząca tego zagadnienia praca magisterska oparta została o *Liber beneficiorum* Jana Łaskiego i obroniona w czerwcu 1966 r.

Zapewne zainteresowania Stanisława Olczaka dotyczące budynków kościelnych wpłynęły na jego decyzję o rozpoczęciu studiów na kierunku historia sztuki, które podjął w 1966 r. Ukończył wprowadzić tylko 4 semestry, ale problematyka dotycząca sakralnego budownictwa parafialnego i wyposażenia świątyń była zawsze jednym z ulubionych obszarów badawczych Zmarłego. Zresztą zagadnienia obejmujące wielorakie problemy dziejów parafii stały się dla Profesora Olczaka przez całą Jego późniejszą karierę akademicką podstawowym obszarem naukowych dociekań i publikowanych prac.

Po ukończeniu studiów historycznych Stanisław Olczak pozostał w KUL, nie tylko jako student historii sztuki. 1 XI 1966 r. został zatrudniony w bibliotece Zakładu Historii Wydziału Nauk Humanistycznych KUL na stanowisku młodszego bibliotekarza, a 1 I 1967 r. awansował na stanowisko bibliotekarza. 1 X 1973 r. objął stanowisko dokumentalisty w Archiwum Uniwersyteckim KUL. Praca Stanisława Olczaka w uniwersyteckim archiwum miała olbrzymie znaczenie dla uczelni. Podjął on wówczas, jako pierwszy, trud właściwego, zgodnego z zasadami archiwistyki opracowania i zinwentaryzowania zasobu archiwalnego KUL. To dzięki Jego działalności i staraniom zaniedbywane wcześniej materiały archiwalne, przechowywane w piwnicach Gmachu Głównego KUL, otrzymały przejrzystą i zrozumiałą strukturę archiwalną.

Zatrudnienie Stanisława Olczaka w Archiwum KUL było ważną zmianą, która zadecydowała o dalszym przebiegu Jego kariery zawodowej. Ponad 10-letnia praca wśród uniwersyteckich akt, najpierw jako dokumentalisty, potem starszego dokumentalisty (od 1 I 1977 r.), a w końcu na stanowisku kierownika archiwum (od 1 V 1981 r.) miała wpływ na rozszerzenie pola badań naukowych, ale także pomogła wkrótce podjąć trud dydaktyczny ze studentami historii KUL. Niemal od samego początku pracy w Archiwum Uniwersyteckim, aż do końca zawodowej aktywności był związany z dydaktyką archiwalną. U początków tej drogi zetknął się z prof. Władysławem Rostockim, znakomitym historykiem prawa i ustroju, w latach 1942–1953 pracownikiem Archiwum Głównego

¹ Biogram opracowano w oparciu o publikacje: G. Bujak, T. Nowicki, P. Siwicki, *Przedmowa* [w:] *Archiva temporum testes. Źródło historyczne jako podstawa pracy badacza dziejów. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Olczakowi*, red. G. Bujak, T. Nowicki, P. Siwicki, Lublin 2008, s. 5–8; T. Nowicki, *Prof. Stanisław Olczak (1936–2018)*, „Przegląd Uniwersytecki”, t. 30, 2018, nr 6 (176), s. 64–65; T. Nowicki, *Olczak Stanisław Kazimierz* [w:] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, t. 2, s. 127–128.

Akt Dawnych w Warszawie, a od roku akademickiego 1966/67 zatrudnionego w KUL. Z jego to inicjatywy od października 1973 r. rozpoczęła działalność specjalizacja archiwalna przy sekcji historii KUL. Od 2. semestru roku akademickiego 1973/74 Stanisław Olczak zaczął prowadzić pierwsze, wówczas jeszcze zlecone, zajęcia dydaktyczne dla studentów historii. Od października 1980 r. na stałe prowadził zajęcia w ramach specjalizacji archiwalnej. Warto dodać, że prof. Rostocki był też pomysłodawcą, twórcą i pierwszym kierownikiem powołanej w 1978 r. Katedry Historii Ustroju i Administracji Polski. Kierownictwo tej katedry wiele lat później objął także Profesor Olczak. 1 V 1983 r. przeszedł na etat naukowo-dydaktyczny właśnie do katedry prof. Rostockiego, który powierzał Stanisławowi Olczakowi ćwiczenia z archiwistyki (z wykorzystaniem zasobu Archiwum KUL) oraz wykład i ćwiczenia z rozwoju form kancelaryjnych.

Podjmując pracę zawodową w KUL Stanisław Olczak nie zaniedbywał własnego rozwoju naukowego. Rozpoczął starania o uzyskanie stopnia doktora zapisując się na seminarium prowadzone przez prof. Jerzego Kłoczowskiego i przygotowując rozprawę na temat szkolnictwa parafialnego w Wielkopolsce w XVII i XVIII w. Podstawą źródłową pracy były księgi wizytacji biskupich diecezji poznańskiej. Chociaż formalnym opiekunem był prof. Jerzy Kłoczowski, to jednak w tym czasie KUL nie mógł przeprowadzać przewodów doktorskich. Była to jedna z form dyskryminacji uczelni przez komunistyczne władze państwowe. W tej sytuacji prof. Kłoczowski zaproponował, by procedury doktorskie przenieść do Poznania. Po uzyskaniu zgody, skontaktował się z prof. Jerzym Topolskim prosząc go, by został oficjalnym promotorem pracy Stanisława Olczaka. Obrona odbyła się 30 VI 1975 r. w Poznaniu. Pomyślne przejście wszystkich procedur było podstawą do przedstawienia wniosku Radzie Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, która zatwierdziła stopień doktorski. Warto zaznaczyć, że dysertacja została opublikowana w 1978 r. w Wydawnictwie Towarzystwa Naukowego KUL, a w 1982 r. uhonorowana nagrodą im. Ireny i Franciszka Skowyrów, przyznawaną przez Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL (obecnie Ośrodek Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym).

Po podjęciu etatowej pracy naukowo-dydaktycznej oraz po spełnieniu wymaganych warunków Stanisław Olczak 1 X 1985 r. został awansowany na stanowisko adiunkta. W kręgu Jego ówczesnych zainteresowań naukowych pojawiły się zagadnienia związane z duchowieństwem parafialnym w diecezji poznańskiej. Tej tematyce poświęcił swoją pracę habilitacyjną. Książka pt. *Duchowieństwo parafialne w diecezji poznańskiej w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, wydana w 1990 r. ponownie przez Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, stała się podstawą do przeprowadzenia kolokwium habilitacyjnego. Odbyło się ono już na macierzystej uczelni w dniu 22 II 1990 r. Na posiedzeniu Rady Wydziału Nauk Humanistycznych KUL, w obecności recenzentów, prof. Marii Boguckiej z Uniwersytetu Warszawskiego, ks. prof. Hieronima Wyczawskiego z Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie i prof. Stanisława Litaka z KUL, po zdanym kolokwium i wygłoszonym wykładzie habilitacyjnym Stanisławowi Olczakowi został nadany stopień naukowy doktora habilitowanego. Ten fakt spowodował, że już 1 XI 1991 r. mógł objąć kierownictwo Katedry Historii Ustroju i Administracji Polski (odpowiada ona do dziś za kształcenie archiwistów w KUL). Kolejna zmiana nastąpiła w kwietniu 1993 r., kiedy uzyskał awans na stanowisko profesora

nadzwyczajnego, a następnie 16 VI 1993 r., gdy Rada Wydziału Nauk Humanistycznych powołała Stanisława Olczaka na prodziekana do spraw studenckich. Godność tę powierzono Mu jeszcze w kolejnej kadencji (tj. od 1 X 1996 do 30 IX 1999 r.). Będąc prodziekanem zasiadał w Senacie KUL. Profesor Olczak dał się wówczas poznać jako osoba bardzo przyjazna wobec studentów, sprawiedliwie rozpatrująca różne, czasem trudne studenckie sprawy, pochyłająca się życzliwie nad problemami każdego z nich.

18 IV 2005 r. Stanisław Olczak uzyskał belwederski tytuł profesora nauk humanistycznych nadany przez Prezydenta RP. Podstawą do tej decyzji była książka *Kościół parafialny w archidiakonacie wrocławskim w XVI–XVIII w.* (Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, Lublin 2004) oraz dorobek naukowy Profesora. W uznaniu zasług na polu naukowym i dydaktycznym 1 VI 2006 r. władze KUL awansowały Go na stanowisko profesora zwyczajnego. W tym samym roku, w październiku, Profesor Olczak przeszedł na emeryturę. Mimo to nadal pracował na uczelni, początkowo na etacie naukowo-dydaktycznym na czas określony (do 30 IX 2008 r.), a potem na umowie cywilnoprawnej do 30 IX 2013 r.

Dorobek naukowy Profesora Olczaka to ponad 160 publikacji, wśród których są cztery monografie. Jego badania obejmowały głównie problematykę dotyczącą historii środowiska parafialnego w nowożytnej Polsce, ale interesował się również źródłoznawstwem, dziejami kancelarii oraz — w mniejszym stopniu — szeroko rozumianą archiwistyką. W nurcie dziejów Kościoła pozostają Jego cztery książki, ale także bardzo liczne artykuły naukowe w czasopiśmie i książkach zbiorowych, w których omawiał kwestie szkolnictwa parafialnego, duchowieństwa i obsady parafii, budownictwa, wezwań kościołów i ich wyposażenia. Dogłębna znajomość akt kościelnych zaowocowała publikacjami na temat przydatności w badaniach historycznych nowożytnych wizytacji kanonicznych oraz biskupich ksiąg święceń. Ponadto opublikował kilka artykułów na temat dziejów nowożytnych kancelarii kościelnych oraz Archiwum Uniwersyteckiego KUL i jego zasobu. Należy też dodać, że Profesor Olczak wydał w 2011 r. autorski tomik wierszy poświęconych swojemu dzieciństwu i młodości, przyrodzie i przemijaniu, ale także ludziom, których spotykał w swoim życiu, zwłaszcza tym związanym z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Były to zatem sonety poświęcone spotkaniom ze współpracownikami, seminarzystami i doktorantami, które opisywały w poetycki sposób wspólne wycieczki i wyjazdy naukowe.

Profesor związał się z KUL na ponad 50 lat. W ciągu tak długiego czasu pełnił różne dodatkowe funkcje. Był m.in. przewodniczącym Komisji Rewizyjnej NSZZ „Solidarność”, pełnił rolę kuratora Niezależnego Zrzeszenia Studentów, wielokrotnie wchodził w skład uczelnianych komisji (np. Senackiej Komisji Rozdawnictwa Darów, Senackiej Komisji Finansowo-Gospodarczej). Oddany całym sercem swojej uczelni wspomagał ją będąc wiceprezesem Zarządu Głównego Towarzystwa Przyjaciół KUL. Wiele lat pełnił funkcję redaktora naczelnego „Roczników Humanistycznych”, a także członka Redakcji Naczelnej *Encyklopedii Katolickiej* (tomy IX–XII). Warto też dodać, że należał do pierwszego komitetu redakcyjnego czasopisma naukowego „Studia Archiwalne” wydawanego przez Archiwum Państwowe w Lublinie. Działał aktywnie w Towarzystwie Naukowym KUL pełniąc od 2004 do 2013 r. funkcję Sekretarza Generalnego, a następnie — do śmierci — członka Komisji Rewizyjnej Towarzystwa. Spośród innych

towarzystw naukowych warto wspomnieć o członkostwie Profesora w Lubelskim Towarzystwie Naukowym, w Komisji Historycznej PAN w Lublinie, Towarzystwie Muzealnym w Lubaczowie. Był również członkiem Rady Naukowej Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce oraz członkiem Polskiej Grupy Międzynarodowej Komisji Historii i Studiów nad Chrześcijaństwem (Commission Internationale d'Histoire et d'Études du Christianisme — CIHEC).

Stanisław Olczak był również aktywnym społecznikiem, pełniąc różne role w życiu pozauniwersyteckim i pozanaukowym. Przez wiele lat był sekretarzem Klubu Inteligencji Katolickiej w Lublinie oraz członkiem Rady Programowej Radia Lublin S.A. Przewodniczył Akcji Katolickiej we własnej parafii oraz dekanacie Lublin-Południe. Z nominacji biskupa lubelskiego Bronisława Pylaka był członkiem diecezjalnej Rady II Synodu Plenarnego Diecezji Lubelskiej, działając w Komisji do Spraw Laikatu (w latach 1977–1985). We własnej parafii (p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Lublinie) był aktywny niemal do śmierci. Swoje ostatnie teksty publikował w parafialnym piśmie „Głos Serca”.

W ramach działalności dydaktycznej Profesor Olczak prowadził seminaria magisterskie i doktoranckie. Były one zawsze bardzo popularne wśród studentów i doktorantów. Wystarczy wspomnieć, że wypromował 18 doktorów i ponad 200 magistrów. Jego trzej uczniowie usamodzielnili się naukowo. Sam był powoływany jako recenzent w 20 przewodach doktorskich oraz dwóch habilitacyjnych. Tematyka prac magisterskich i doktorskich powstałych na seminariach Profesora Olczaka dotyczyła najczęściej dziejów kościelnych w okresie nowożytnym. Była to głównie problematyka związana z parafiami. Rozprawy magisterskie czy doktorskie poświęcano np. parafialnym strukturom terytorialnym, budynkom kościelnym, wyposażeniu świątyń i uposażeniu beneficjów, szkolnictwu, opiece szpitalnej, duchowieństwu parafialnemu czy samym parafianom. Podstawą źródłową w tym wypadku były przebogate w informacje akta wizytacji kanonicznych. Oczywiście ta tematyka dominowała, lecz nie była narzucana przez Profesora. Przykładowo: wielu jego uczniów w oparciu o materiały z Archiwum Uniwersyteckiego KUL, pisało prace dotyczące dziejów Uniwersytetu, jego struktur organizacyjnych i studentów.

Wszechstronna działalność Profesora Olczaka została uhonorowana i doceniona. Został odznaczony Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2003), Złotym Krzyżem Zasługi (2005), medalem Lumen Mundi nadanym przez arcybiskupa lubelskiego Józefa Życińskiego za zasługi wobec Kościoła (2006). Profesora wyróżnił również Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II odznaczając Go Medalem za Zasługi dla KUL (2008). Była to też okazja dla Jego przyjaciół, współpracowników i uczniów do przygotowania książki pamiątkowej pt. *Archiva temporum testes* będącej wyrazem wdzięczności i podziękowania. Warto jeszcze wspomnieć, że również Katedra Historii Powszechnej Wieków Średnich KUL w 2014 r. opublikowała książkę, którą zadedykowano Profesorowi Olczakowi oraz jego małżonce Elżbiecie Janickiej-Olczakowej, długoletniej kierownicze Biblioteki Instytutu Historii KUL.

Śmierć Profesora Stanisława Olczaka była niespodziewana. Zasmuciła wszystkich, którzy Go znali, był bowiem osobą niezwykle życzliwą i przyjazną. Odszedł człowiek dobrego serca, lubiany przez studentów nauczyciel akademicki i wyjątkowy wychowawca, ale również świetny historyk i archiwista. Msza pogrzebowa pod przewodnictwem byłego rektora KUL, biskupa seniora diecezji

zamojskiej Jana Śrutwy oraz biskupa Józefa Wróbla z diecezji lubelskiej została odprawiona 7 IX 2018 r. w Kościele Akademickim KUL — w świątyni, którą często odwiedzał uczestnicząc w nabożeństwach czy to rano, przed podjęciem pracy, czy też w czasie przerw między zajęciami. Został pochowany na cmentarzu przy Drodze Męczenników Majdanka w Lublinie.

Tomasz Nowicki

(Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin)